

SIGMUND FREUD

ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ ΓΙΑ ΜΙΑ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

Μετάφραση από τα γερμανικά:

ΙΩΑΝΝΑ ΑΒΡΑΜΙΔΟΥ

Επιμέλεια μετάφρασης, επιστημονική επιμέλεια, επίμετρο:

ΘΑΝΑΣΗΣ ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ

 ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΡΜΟΣ

Σχεδιάσμα για μια επιστημονική ψυχολογία¹
(1950[1895])

Εισαγωγή του εκδότη

- 1895 Ημερομηνία συγγραφής
1950 Στο *Οι απαρχές της ψυχανάλυσης*, που εκδόθηκε από τη Μαρία Βοναπάρτη, την Άννα Φρόιντ και τον Ερνστ Κρις (Ernst Kris), σ. 371-466, Imago Publishing Co., Λονδίνο 1962, χαρτόδετη έκδοση, σ. 303-384, S. Fischer Verlag, Φρανκφούρτη· το 1975 εκδόθηκε εκ νέου με κάποιες διορθώσεις.

Αγγλικές μεταφράσεις:

- 1954 Στο *Οι απαρχές της ψυχανάλυσης*, που εκδόθηκε από τη Μαρία Βοναπάρτη, την Άννα Φρόιντ και τον Ερνστ Κρις, σ. 371-466, Imago Publishing Co.,

---

¹ Ο τίτλος *Σχεδιάσμα για μια επιστημονική ψυχολογία* προέρχεται από τους εκδότες των *Απαρχών της ψυχανάλυσης*· το πρωτότυπο χειρόγραφο δεν φέρει τίτλο. Ο Φρόιντ δίνει διαφορετικούς τίτλους κάθε φορά στο *Σχεδιάσμά* του σε επιστολές προς τον Βίλχελμ Φλις (Wilhelm Fliess) (1985c [1887-1904]). Για παράδειγμα, στην επιστολή της 27ης Απριλίου 1895 αναφέρεται σ' αυτό ως «Ψυχολογία για τους νευρολόγους».

Λονδίνο· Basic Books, New York. Μετάφραση του Τζέιμς Στρέιτσει (James Strachey).

1966 Standard Edition, τόμος Ι, σ. 295-343 και σ. 347-387. Μεταφράστηκε εκ νέου από τον Τζέιμς Στρέιτσει με βάση το πρωτότυπο χειρόγραφο και εκδόθηκε σύμφωνα με αυτό.

Η παρούσα έκδοση² παρουσιάζει το *Σχέδιασμα για μια επιστημονική ψυχολογία* σε εντελώς νέα μεταγραφή, για την οποία φρόντισε η Ingeborg Meyer-Palmedo με βάση μια φωτοτυπία του χειρογράφου· η τελευταία διόρθωσε τα πολυάριθμα λανθασμένα σημεία τα οποία αποσιωπήθηκαν στις προηγούμενες εκδόσεις και προσέθεσε σύντομες κριτικές παρατηρήσεις για το κείμενο. Οι υπόλοιπες σημειώσεις και παραπομπές έγιναν με βάση την έκδοση του *Σχεδιασματος* από τον Τζέιμς Στρέιτσει, στο πλαίσιο της Standard Edition.

---

² Η ελληνική μετάφραση έγινε από την εν λόγω έκδοση από την οποία προέρχεται και η εισαγωγή: Sigmund Freud, *Gesammelte Werke, Nachtragsband Texte aus den Jahren 1885-1938*, εκδοτική επιμέλεια της Angela Richards, με τη συμμετοχή της Ilse Grubrich-Simitis, S. Fischer Verlag, 1987, σ. 373-486. Όπου χρειάστηκε, έγινε αντιπαραβολή με την αγγλική Standard Edition, από την οποία μεταφράστηκε το Παράρτημα Α (σ. 201) από τον Θανάση Χατζόπουλο. Όλες οι παραπομπές σε άλλα κείμενα του Φρόιντ αναφέρονται σε αυτή την αγγλική έκδοση.

(1) *Ιστορική αναδρομή*

Η ιστορία της σχέσης του Φρόιντ με τον Βίλχελμ Φλις (1858-1928), εκτός από τον πρώτο τόμο της Standard Edition, περιγράφεται εκτενώς στο κεφάλαιο XIII του πρώτου τόμου της βιογραφίας του Φρόιντ από τον Έρνεστ Τζόουνς (Ernest Jones) (1960), καθώς και στην εισαγωγή του Ερνστ Κρις (1950) στην ως άνω αναφερόμενη βιβλιογραφία των εκδόσεων του κειμένου. Εδώ οφείλουμε μόνο να αναφέρουμε ότι ο Φλις, δύο χρόνια νεότερος από τον Φρόιντ, ήταν ωτορινολαρυγγολόγος που ζούσε στο Βερολίνο, με τον οποίον ο Φρόιντ είχε αναπτύξει μια τακτική και εμπιστευτική αλληλογραφία μεταξύ 1887 και 1902. Ο Φλις ήταν ιδιαίτερα προικισμένος άνθρωπος με ευρύτατα ενδιαφέροντα στον τομέα της γενικής βιολογίας· ωστόσο, ανέπτυξε στο πεδίο αυτό θεωρίες που σήμερα θεωρούνται εκκεντρικές και στην πραγματικότητα αβάσιμες. Όμως αποδείχτηκε πολύ πιο ανοιχτόμυαλος απέναντι στις σκέψεις του Φρόιντ από οποιονδήποτε άλλον σύγχρονό του. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίον ο Φρόιντ του εξέφραζε πολύ ανοιχτά τις ιδέες του και μάλιστα όχι μόνο στις επιστολές του, αλλά και σε μια σειρά από επεξεργασίες (των «χειρόγραφων» και των «σημειώσεων», όπως ονομάστηκαν από τους εκδότες των *Απαρχών της ψυχανάλυσης*) οι οποίες εμπεριέχουν συστηματικές περιγραφές των διαφορών εν εξελίξει απόψεών του· σε ορισμένες περιπτώσεις,

πρόκειται για προσχέδια των μετέπειτα δημοσιευμένων έργων του. Από τις καταγραφές εκείνες, η σημαντικότερη είναι το *Σχεδιάσμα*. Ωστόσο, το σύνολο όσων είχαν γραφτεί κατά τα κρίσιμα χρόνια της διαμόρφωσης των ψυχανalyτικών θεωριών του Φρόιντ, με αποκορύφωμα την *Ερμηνεία των ονείρων* (1900a), έτυχε πολύ μεγάλης προσοχής.

Αυτά τα γραπτά, και μάλιστα το γεγονός της ύπαρξής τους, ήταν εντελώς άγνωστα μέχρι τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.³ Η δραματική ιστορία της ανακάλυψης και της σωτηρίας τους περιγράφεται από τον Έρνεστ Τζούντ στο ίδιο κεφάλαιο της βιογραφίας του. Εμείς προσωπικά οφείλουμε ευχαριστίες γι' αυτό στη Μαρία Βοναπάρτη, Πριγκίπισσα του Γεωργίου της Ελλάδος, η οποία όχι μόνο ανέκτησε τα χειρόγραφα αλλά επέδειξε και το θάρρος να εναντιωθεί σε όλες τις προσπάθειες του συγγραφέα και δασκάλου της να καταστρέψει τα γραπτά.

Σε επιστολή του προς τον Φλις, την 27η Απριλίου 1895,⁴ ο Φρόιντ παραπονιέται: «Επιστημονικά αισθάνομαι άσχημα για το γεγονός ότι είμαι χαμένος στην *Ψυχολογία για τους νευρολόγους*, που καθημερινά με κατατρώνει εντελώς μέχρι κάποια μέρα, πραγματικά καταπονημένος, να

³ Δεν συμπεριλαμβάνονται οι επιστολές του Φλις προς τον Φρόιντ.

⁴ Στις 2 Απριλίου 1895, σε συνέχεια της επιστολής που είχε αρχίσει να γράφει προς τον Φλις στις 28 Μαρτίου 1895, ο Φρόιντ είχε αναφερθεί για πρώτη φορά στην «Ψυχολογία». Βλ. αντίστοιχη εκδοτική μνεία του επιμελητή της γερμανικής έκδοσης των επιστολών (Φρόιντ, 1985γ [1887-1904], σ. 124, σημείωση 3).

καταρρεύσω. Ποτέ μου δεν είχα την εμπειρία μιας τόσο εργώδους δοκιμασίας. Τουλάχιστον να βγει κάτι από αυτό; Το ελπίζω, όμως προχωράει αργά και με δυσκολίες». Έναν μήνα αργότερα, την 25η Μαΐου 1895, σε μια άλλη επιστολή, δίνει περαιτέρω εξηγήσεις για την εν λόγω *Ψυχολογία*: «Η Ψυχολογία υπήρξε ανέκαθεν ένας μακρινός στόχος και, τώρα, από τότε που συναντήθηκα με τις νευρώσεις, την προσέγγισα ακόμα περισσότερο. Δύο είναι οι σκοποί που με βασανίζουν, πρώτον πώς διαμορφώνεται η θεωρία της ψυχικής λειτουργίας εάν εισαχθεί η ποσοτική θεώρηση, δηλαδή ένα είδος οικονομίας της ισχύος των νευρών, και δεύτερον να εξαγάγω από την ψυχοπαθολογία το όφελος για την κανονική ψυχολογία. Στην πραγματικότητα είναι αδύνατη μια ικανοποιητική συνολική αντίληψη των νευροψυχωτικών διαταραχών, εάν δεν τις συνδέσει κανείς με σαφείς υποθέσεις πάνω στις κανονικές ψυχικές διαδικασίες. Τις τελευταίες εβδομάδες, αφιέρωσα κάθε ελεύθερο λεπτό σε τέτοιου είδους εργασία, περνούσα τις νυχτερινές ώρες, από τις έντεκα μέχρι τις δύο, με τέτοιου είδους φαντασιώσεις, μεταφράσεις και εικασίες, και σταματούσα μόνο όταν προσέκρουα σε κάτι παράλογο, ή επειδή είχα πραγματικά και σοβαρά καταπονηθεί, έτσι ώστε να μην έχω πια κανένα ενδιαφέρον για την καθημερινή μου ιατρική δραστηριότητα. Δεν θα μπορείς να μου θέτεις ερωτήματα ως προς τα αποτελέσματα για πολύ καιρό». Αλλά αμέσως μετά γινόταν πιο αισιόδοξος κι έτσι στις 12 Ιουνίου ήταν σε θέση να ανακοινώσει: «[...] η ψυχολογική δομή κάνει σαν να θέλει

[ΜΕΡΟΣ Ι]

Γενικό διάγραμμα

Εισαγωγή

Πρόθεσή [μας είναι], να παρουσιάσουμε μια ψυχολογία ως φυσική επιστήμη, να παρουσιάσουμε δηλαδή ψυχικές διαδικασίες ως ποσοτικά καθοριζόμενες καταστάσεις ξεχωριστών υλικών στοιχείων, [ώστε να τις] καταστήσουμε στη συνέχεια παραστατικές και μη αντιφατικές. Δύο είναι οι κύριες ιδέες [που περιέχονται στο Σχεδιάσμα]:

[1.] Να κατανοηθεί αυτό που διαφοροποιεί τη δραστηριότητα από την ηρεμία ως *Q*,¹⁷ η οποία υπόκειται στον γενικό νόμο της κίνησης.

---

¹⁷ Σε μια σημείωση της συνεισφοράς του στις *Μελέτες για την Υστερία* (1895), σ. 254, σημείωση 2, ο Γιόζεφ Μπρόιερ (Josef Breuer) παρατηρεί: «Η αντίληψη της ενέργειας του κεντρικού νευρικού συστήματος ως μιας, ταλαντευόμενης και μεταβλητής κατανομής, ποσότητας στον εγκέφαλο, είναι παλιά». Και παραθέτει ένα απόσπασμα του Γάλλου φυσιολόγου Ζορζ Καμπανίς (George Cabanis 1802, στο 1824, τόμος 3, σ. 153) από τον δέκατο ένατο αιώνα. Στο παράρτημα Γ, σ. 214 κ.ε. γίνεται αναφορά στην *Q*.

2. Να εκληφθούν οι νευρώνες¹⁸ ως υλικά στοιχεία.

*N*¹⁹ και *Qη* – Ανάλογες απόπειρες είναι τώρα συχνές.²⁰

[1] α) *Πρώτο αξίωμα*

Η ποσοτική έννοια

Συνάγεται απευθείας από τις παθολογικές κλινικές παρατηρήσεις, και ιδίως από εκείνες όπου αναδύονται εξαιρετι-

---

¹⁸ Ο όρος «νευρώνας» ως περιγραφή της βασικής μονάδας του νευρικού συστήματος είχε εισαχθεί το 1891 από τον ανατόμο Βίλχελμ Βαλντάγιερ (W. Waldeyer). Οι ιστολογικές έρευνες του Φρόνιτ τον οδήγησαν στα ίδια αποτελέσματα. Βλ. κυρίως Φρόνιτ (1884 κ.ε.), καθώς και την εξιστόρηση του Τζόουνς (1960, σ. 70-73). – Σε αυτό το σημείο στο χειρόγραφο, αναγράφεται «νευρώνας», εμείς κρατήσαμε τον πληθυντικό αριθμό που χρησιμοποιεί ο Φρόνιτ.

¹⁹ Ο Φρόνιτ χρησιμοποιεί στο *Σχεδίασμα* δύο διαφορετικά «*N*». Το ένα, με λατινική γραφή, τονισμένο με έντονο μαύρο, φαίνεται ότι το χρησιμοποιούσε για τη λέξη «Νευρώνας (-ες)»· το άλλο «*N*» με γερμανική γραφή, το οποίο χρησιμοποιεί κανονικά, είναι συντομογραφία για τη λέξη «Νεύρα». Αυτό παραβιάστηκε τρεις φορές: στη σ. 35 ο Φρόνιτ γράφει τη συντομογραφία για το «νευρικό σύστημα» (*Nsy*) με το λατινικό γράμμα *N*, σ. 66 η συντομογραφία «*Nbewegg*» εισάγεται με το γερμανικό *N*, από τα συμφραζόμενα όμως συνάγεται ότι εννοεί την «κίνηση των νευρώνων» (*Neuronenbewegung*). – Τα ίδια διαφορετικά αλφαβητικά στοιχεία χρησιμοποιεί ο Φρόνιτ και στην επιστολή του προς τον Φλις της 1ης Ιανουαρίου 1896, βλ. παρακάτω στη σ. 208 κ.ε.

²⁰ Συγκρίνατε για παράδειγμα τον Βιεννέζο φυσιολόγο Σίγκμουντ Έξνερ (Sigmund Exner) (1894) με τους ίδιους τίτλους και παρόμοιο, αν και με διαφορετικό τρόπο, πρόγραμμα.

κά έντονες παραστάσεις,²¹ όπως στην υστερία και στην ιδεοψυχαναγκαστική νεύρωση, στις οποίες, όπως θα καταδείξουμε, ο ποσοτικός χαρακτήρας φαίνεται πιο καθαρά απ' ό,τι στις κανονικές διαδικασίες. Διαδικασίες όπως υποκατάσταση, μετατροπή, εκφόρτιση, που έπρεπε να περιγράφονται εκεί, υπαινίσσονται άμεσα την έννοια της ν(ευρωνικής) διέγερσης ως ρέουσας ποσότητας. Η προσπάθεια να γενικευθεί ό,τι έγινε αποδεκτό στην περίπτωση εκείνη, δεν φαίνεται αβάσιμη. Με βάση αυτές τις παρατηρήσεις, θα μπορούσε κανείς να συσχετίσει μια θεμελιώδη αρχή της νευρωνικής δραστηριότητας με την [ποσότητα] Q , η οποία υπόσχεται να είναι ιδιαίτερα διαφωτιστική, αφού φαινόταν να περιλαμβάνει το σύνολο της λειτουργίας. Είναι η αρχή της N (νευρωνικής) αδράνειας: [επιβεβαιώνει] ότι [ο] N [νευρώνας] τείνει να απαλλαγεί από [την] Q [ποσότητα]. Η δομή και η εξέλιξη, καθώς και οι λειτουργίες [των νευρώνων], πρέπει να γίνουν κατανοητές σύμφωνα με αυτή την αρχή.²²

Η αρχή της [νευρωνικής] *αδράνειας* εξηγεί καταρχάς τη διχοτόμηση της δομής [των νευρώνων] σε κινητικούς

²¹ Οι «εξαιρετικά έντονες παραστάσεις» σχολιάζονται στην παράγραφο 1 του Μέρους II, σ. 128.

²² Στην επεξεργασμένη μορφή που απαντάται παρακάτω στη σ. 39, πρόκειται γι' αυτό το οποίο αργότερα έγινε γνωστό με τον όρο «αρχή της σταθεράς» και το οποίο ο Φρόιντ αποδίδει στον Γκούσταφ Τέοντορ Φέχνερ (Gustav Theodor Fechner). Σχολιασμός για το ιστορικό φόντο βρίσκεται στην «Εισαγωγή του εκδότη» των «Μελετών» (1895d) για τις αμυντικές ψυχονευρώσεις.

και αισθητικούς, ως έναν μηχανισμό που τείνει να ακυρώσει την υποδοχή των $Q\eta$ μέσω της μετάδοσης. Η αντανakλαστική κίνηση μπορεί τώρα να γίνει κατανοητή ως μια σταθερή μορφή μετάδοσης. Η αρχή [της αδράνειας] προσφέρει το κίνητρο για την αντανakλαστική κίνηση. Αν πάμε πιο πίσω, τότε θα έχουμε καταρχάς το νευρικό σύστημα²³ ως κληρονόμο της γενικής ικανότητας του πρωτοπλάσματος για διέγερση στην ευερέθιστη εξωτερική επιφάνεια (ενός οργανισμού), διακεκομμένο από μεγαλύτερες ζώνες μη ευερέθιστων [επιφανειών]. Ένα πρωτογενές νευρικό σύστημα χρησιμοποιεί την $Q\eta$, η οποία αποκτήθηκε έτσι, προκειμένου να τη μεταδώσει συνδέοντάς τη με τους μυϊκούς μηχανισμούς, και έτσι να τη διατηρήσει σε ανερέθιστη κατάσταση. Αυτή η εκφόρτιση αναπαριστά την πρωτογενή λειτουργία του νευρικού συστήματος. Τώρα υπάρχει χώρος και για την ανάπτυξη μιας δευτερογενούς λειτουργίας: μεταξύ των οδών εκφόρτισης, προτιμώνται και διατηρούνται εκείνες με τις οποίες συνδέεται η παύση του ερεθίσματος, η *φυγή από τα ερεθίσματα*. Εδώ γενικά υπάρχει μια αναλογία μεταξύ της Π [ποσότητας] διέγερσης και [της] διεργασίας που είναι αναγκαία για τη φυγή από τα ερεθί-

---

²³ Εδώ όπως κι αλλού, αυτή η λέξη αναφέρεται στη συντομογραφία « Nsy » που χρησιμοποιείται στο χειρόγραφο. Ίσως ο Φρόιντ να χρησιμοποιούσε αυτή την ακολουθία αλφαβητικών στοιχείων ως συντομογραφία για το «νευρικό σύστημα» (όχι για το «νευρωνικό σύστημα», όπως αναγράφεται παντού στις *Απαρχές*). Πράγματι, καταρχάς αναγράφεται δύο φορές στο Χειρόγραφο, βλ. παρακάτω σ. 69, σημ. 62 και σ. 91.

σματα, έτσι ώστε να μη διαταραχτεί η αρχή της αδράνειας από αυτήν.

Μόνο που η αρχή της αδράνειας διαταράσσεται, ήδη εξαρχής, από μια άλλη σχέση. Όταν η εσωτερική πολυπλοκότητα [του οργανισμού] [αυξάνεται], το νευρικό σύστημα δέχεται ερεθίσματα από το ίδιο το σωματικό στοιχείο, ενδογενή ερεθίσματα, τα οποία πρέπει εξίσου να εκφορτιστούν. Αυτά προέρχονται από τα σωματικά κύτταρα από τα οποία προκύπτουν οι βασικές ανάγκες: η πείνα, η αναπνοή και η σεξουαλικότητα.²⁴ Ο οργανισμός δεν μπορεί να ξεφύγει από αυτά τα ερεθίσματα όπως ξεφεύγει από τα εξωτερικά, αδυνατεί να χρησιμοποιήσει την ποσότητα *Q* προκειμένου να τα αποφύγει. Αυτές οι ανάγκες παύουν να υφίστανται μόνο υπό ορισμένες προϋποθέσεις, οι οποίες πρέπει να πραγματοποιηθούν στον εξωτερικό κόσμο. Για παράδειγμα, η ανάγκη για τροφή. Για να φέρει σε πέρας αυτήν τη δράση, η οποία αξίζει να ονομαστεί *ειδική*,²⁵ απαι-

²⁴ Αυτά τα «ενδογενή ερεθίσματα» είναι οι πρόδρομοι των «ορμών». Βλ. παρακάτω, σ. 72, και Παράρτημα Γ, σ. 221-222.

²⁵ Η «ειδική δράση», αν και με διαφορετική ονομασία, εμφανίζεται για παράδειγμα στο *Η απώθηση* (1915d) εκ νέου (Standard Edition, 14, σ. 147, εκεί ονομάζεται «δράση της ικανοποίησης»), καθώς και στο *Η δυσφορία στον πολιτισμό* (1930a [1929], Standard Edition, 21, σ. 67, όπου αναφέρεται ως «η ιδιαίτερη δράση»). Αλλά αναφέρθηκε και νωρίτερα στο Μέρος III της πρώτης εργασίας για την αγχώδη νεύρωση (1895b [1894] (Standard Edition, 3, σ. 108, όπου αναφέρεται ως «ειδική και κατάλληλη δράση») και μάλιστα πολύ νωρίτερα στο *Σχεδιάγραμμα* του Φρόιντ για την τελευταία αναφερόμενη εργασία: στο Χειρόγραφο Ε των επιστολών προς τον Φλις, (1985c) (η

τείται μια ισχύς που είναι ανεξάρτητη από ενδογενείς $Q\eta$ και γενικώς [είναι] μεγαλύτερη, διότι το άτομο τελεί υπό συνθήκες τις οποίες μπορεί να χαρακτηρίσει κανείς ως *ανάγκες της ζωής*.²⁶ Για τον λόγο αυτό, το νευρικό σύστημα είναι αναγκασμένο να εγκαταλείψει την αρχική του τάση προς την αδράνεια, δηλαδή την τάση μείωσης του επιπέδου [της $Q\eta$] στο μηδέν (=0). Πρέπει να μάθει να αντέχει ένα απόθεμα $Q\eta$, προκειμένου να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις μιας ειδικής δράσης. Ο τρόπος με τον οποίο το κάνει, φαίνεται ωστόσο να είναι η συνέχιση της ίδιας τάσης αλλά τροποποιημένης: προσπαθεί να διατηρήσει την $Q\eta$ τουλάχιστον όσο το δυνατόν πιο χαμηλά και να αμυνθεί ενάντια στην αύξησή της, δηλαδή να τη διατηρήσει σταθερή. Όλο το νευρικό σύστημα πρέπει να εξεταστεί, είτε από την άποψη της πρωτογενούς είτε από την άποψη [της] δευτερογενούς λειτουργίας, η οποία επιβάλλεται από τις ανάγκες της ζωής.

«ειδική αντίδραση».)

²⁶ Κι αυτή η έκφραση επανέρχεται συνεχώς σε άλλα έργα, για παράδειγμα στην *Ερμηνεία των ονείρων* (1900a, Standard Edition, 5, σ. 565), αν και ο Φρόιντ αργότερα προτιμούσε να χρησιμοποιεί την ελληνική λέξη «ανάγκη» (ανάγκη). Συγκρίνατε με το *Η δυσφορία στον πολιτισμό* (1930a [1929], Standard Edition, 21, σ. 139).